

## הערות על ההיבטים הצבאיים בביוגרפיה של יגאל אלון

אניטה שפירא, יגאל אלון:  
אביב חלדו ביוגרפיה\*

### הספר ותוכנו

בספרו *שלום חברים* מספר נתן שחם שבחורף 1967, לפני מלחמת ששת הימים, הביע בפניו יגאל אלון משאלה, שאותה פירש שחם כבקשה שיכתוב "זיכרונות שבהם יעשה חסד של אמת עם העבר, המשתכח והולך, ולעיתים אף מסתלף והולך, ודמותו שלו, גבר יפה תואר, פיקח כשד ורב תושייה, תככב שם במלוא שיעור קומתה"<sup>167</sup>. בסוף שנות התשעים, כעשרים שנה אחרי מותו של יגאל אלון, נזכר שחם במשאלתו והחליט להיענות לה. בינתיים בעקבות יוזמה של אלכסנדר סנד, שהיה בראשית שנות השמונים מנכ"ל הוצאת הקיבוץ המאוחד, קיבלה על עצמה אניטה שפירא לכתוב את הביוגרפיה של יגאל אלון, שאותה החליטה להפוך למצבה – "חסד של אמת" לנפילי דור בארץ. סיפור שבמרכזו "מערכת היחסים בין דור האבות לדור ילידי הארץ... שנטל על שכמו את משימת ההקמה בפועל של מדינת היהודים"<sup>168</sup> שפירא החליטה להתמקד במשימת הדור – הקמת המדינה, ולמעשה במלחמת העצמאות, למרות שבהישג הצבאי לא התמצה תהליך ההקמה. להערכתה, המלחמה "הייתה קו פרשת המים בין החברה היישובית לבין המדינה שקמה... סופו של עידן אחד

\* תל אביב: הספרייה החדשה, הוצאת הקיבוץ המאוחד / ספרי סימן קריאה, תשס"ד.

<sup>167</sup> נתן שחם, *שלום חברים, דפים מארכיון פרטי (נחתם זמנית בקיץ 2003)*, אור"יהודה: דביר הוצאה לאור, תשס"ד, עמ' 20.

<sup>168</sup> שפירא, *אביב חלדו*, עמ' 12, 13.

וראשיתו של אחר.<sup>169</sup> היו שהסתגלו למציאות החדשה "והיה מי שגווע לאיטו, כמו הדינוזאורים בעידנם." יגאל אלון, להבנתה, "הגיע לשיא חייו" במלחמת העצמאות, לפני שמלאו לו 31 שנה. "השאר היה בבחינת מבוא מתמשך לפרק הבא שמעולם לא הגיע", כך שלשיתה ה"דימוי של מפסידן",<sup>170</sup> שלטענתה דבק בו במהלך הקרירה הפוליטית שלו, היה מוצדק.

שפירא אינה נוטה חסד רב ליגאל אלון. בדיונה בהשוואה בין אלון למשה דיין, שניהם נסיכים של ארץ ישראל העובדת, היא מוצאת ש"שניהם הסתחררו מהצלחות בגיל צעיר והאמינו שדבר לא נבצר מהם. שניהם ראו את עצמם כמי שנועדו לגדולות, אך שאחרים יביאו להם את השלטון על מגש של כסף. שניהם גילו מורך לב ברגעים שחייבו עוצמה וכוח החלטה".<sup>171</sup> חולשותיהם בולטות במיוחד בהשוואה עם מנהיגי הדור ובראשם בן-גוריון ש"הקדימו אותם בשנות אור מבחינת התובנות הפוליטיות".<sup>172</sup> בין האופטימיזם של הצעירים לחרדותיהם של המבוגרים שפירא נוטה בברור לאחרונים.<sup>173</sup> תחושתו של נתן שחם משיחה עם שפירא היתה ש"היא תוהה מה ראו אנשים כמונו, כה שונים זה מזה, להגות הערכה כה רבה לאיש, שבכל פעם שהוגשה לו הגחלת הבושרת לא שלח את ידו אליה מחשש שמא ייכווה".<sup>174</sup> שפירא מרבה לתאר את יגאל אלון כצעיר יפה תואר, בעל קסם אישי שאין לעמוד בפניו, אבל ברור הוא שאין היא בדעתו של שחם שאלון "היה באמת משכמו ומעלה".<sup>175</sup> על יחסה הביקורתי של שפירא ליגאל אלון כבר נכתב לא מעט. ידידיו ואוהביו של אלון מחו בהזדמנויות שונות על חוסר אהדתה של שפירא לאלון ועל טענתה שאלון הגיע לשיא הישגיו במלחמת

<sup>169</sup> שם, עמ' 9.

<sup>170</sup> שם, עמ' 498.

<sup>171</sup> שם, עמ' 492.

<sup>172</sup> שם, עמ' 428.

<sup>173</sup> שם, עמ' 446-447.

<sup>174</sup> שחם, *שלום חברים*, עמ' 87, וכן עמ' 54 על תחושתו הדומה של זרובבל ארבל שסיפור התאבדותו פותח את ספרה של שפירא.

<sup>175</sup> שם, עמ' 87.

העצמאות בעוד שהקריירה הפוליטית והמדינית שלו הייתה אכזבה לו ולתומכיו. אין זה ברור שכל מי שאף לתפקיד שר הביטחון או לראשות הממשלה ולא זכה הוא בהכרח כשלון. מן הראוי, למשל, לבחון את הישגיו של אלון במשרדי הממשלה השונים שבראשם עמד, או את תרומתו לויכוח על מדיניות הביטחון של מדינת ישראל. אבל מדובר בספר שלא נכתב, וחוסר אהדה של מחבר ביוגרפיה לנושאו אינו בהכרח פגם מתודי, גם אם הוא מעורר תמיהה לגבי הבחירה בנושא.

ההחלטה לסיים את הספר בעזיבתו של יגאל אלון את צה"ל כשלפניו עוד רוב שנות פעילותו הציבורית מקצרת מאוד את התוכן הביוגרפי של הספר. עיקר התחנות בדרכו של יגאל אלון עד סוף המלחמה הן ילדותו במסחה – כפר תבור, לימודיו בבית הספר כדורי, יציאתו עם חבריו מכדורי להתיישבות והקמתו של קיבוץ גינוסר, והעיקר – הקריירה הצבאית של יגאל אלון, שתחילתה במשטרת הישובים העבריים ("הנוטרות"), שחברי ההגנה בה אורגנו בפלוגות השדה – הפו"ש, והמשכה בפלמ"ח שהחל בשיתוף עם הבריטים (SOE ו-MI6). אלון החליף את יצחק שדה כמפקד הפלמ"ח ב-1945, פיקד על המבצעים "יפתח" ו"דני" במלחמת העצמאות, התמנה למפקד חזית הדרום והגיע לדרגת אלוף, כך שעיקר הספר תחום לתקופת הקריירה הצבאית של יגאל אלון. שפירא החליטה להרחיב את היריעה ולכתוב על התקופה ועל דורו של אלון. כתוצאה מכך הספר לעיתים חסר מיקוד. שפירא נוטה לכתוב על מה שמעניין אותה, גם אם הקשר ליגאל אלון רופף. הספר כולל, למשל, דיון ביחסי בן-גוריון-טבנקין,<sup>176</sup> השימושים שנעשו בפוליטיקה הישראלית מאז 1948 בעניין אלטלנה,<sup>177</sup> או המחלוקת על המינויים במטכ"ל שעשה בן-גוריון בסוף ההפוגה הראשונה.<sup>178</sup> מאידך, יש בספר לא מעט נושאים רלוונטיים שהדיון בהם אינו מספק, כמו חשיבותה של משטרת הישובים העבריים לעיצובו של הכוח המזוין היהודי, או

<sup>176</sup> שפירא, *אביב חלדו*, עמ' 411-412.

<sup>177</sup> שם, עמ' 349-344.

<sup>178</sup> שם, עמ' 361-364.

הבסיס הכלכלי לקיומו של הפלמ"ח במסגרת הסדר העבודה והאימונים – נושא שבדיון בו מסתפקת שפירא בסקירה פרטנית של נאומים במועצת הקיבוץ המאוחד בנען.<sup>179</sup> בעניין זה חסר, למשל, ניסיון לבדוק את ישום ההסדר באמצעות המאזנים הכספיים של קיבוצים שבהם ישב הפלמ"ח,<sup>180</sup> או מדיניותו של הצבא הבריטי בשלבים השונים של התפנותו מארץ ישראל ב-1948. בעניין זה שפירא מסתפקת בקלישאה – "לא הייתה עקביות בהתנהגות של הצבא הבריטי",<sup>181</sup> בלי לנסות לבדוק מה היו ההנחיות ליחידות והאם פעלו לפיהן. אין בספר הפנייה למקורות בריטיים, ראשוניים או משניים כלשהם. שפירא בחרה להסתמך על מאמר בודד של מוטי גולן (המתואר בספר כ"היסטוריונים שתיארו את מלחמת העצמאות מנקודת הראות הבריטית"),<sup>182</sup> ולפיו "הבריטים לא היו מודעים למפנה [משבר השירות ומבצע נחשון] – אם אכן התחולל". זאת, למרות שיחידות צבא, ששרתו לאורך הכביש לירושלים, ומפקדת מחוז המשנה של ירושלים<sup>183</sup> היו מודעות היטב למצוקת היהודים ולעליית יכולתו הצבאית של הצד הערכי בחסימת הדרך ופגיעה בשיירות. ההסתמכות הבלעדית על מקורות יהודים בנושא מאפשרת

<sup>179</sup> שם, עמ' 215-223. הדברים כבר סוכמו באריכות בספרו של אורי ברנר, *לצבא יהודי עצמאי. הקיבוץ המאוחד בהגנה 1939-1945*, יד טבנקין: הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשמ"ה, עמ' 150-166. הספר אינו מופיע ברשימה הביבליוגרפית של שפירא.

<sup>180</sup> ראו בספרי *למשק ולנשק. ההכשרות המגויסות בפלמ"ח*, תל אביב. תג הוצאה לאור והמרכז לתולדות כוח ה"הגנה" ע"ש ישראל גלילי, תשנ"ה פרק א, "עבודה ואימונים – מבוא כלכלי".

<sup>181</sup> שפירא, *אביב חלדו*, עמ' 303.

<sup>182</sup> שם, עמ' 314 ועמ' 535, הערה 51.

<sup>183</sup> ראו למשל National Archive WO 261/644, HQ East Palestine Sub District Jerusalem. בדו"ח לרבעון שהסתיים ב-31.03.1948 נכתב: 'In summing up, it will appear that the Jews are beginning to realize that their position in Jerusalem is becoming precarious, and is likely to increase [i.e. worsen] when the British withdraw.'

לה לקבוע בביטחון שהצבא הבריטי בנגב העדיף את הערבים,<sup>184</sup> בלי לברוק את פעולותיו נגד הכוחות הערבים במרחב.

### **אם אלוהים הוא בפרטים, מה חשיבותו של הדיוק העובדתי?**

כשהתפרסם הספר, הוא זכה לחשיפה תקשורתית נרחבת שכללה ערבי עיון, ראיונות, ומאמרים בעיתונות. מעמדה הבכיר של אניטה שפירא בקהילת ההיסטוריונים ופרסומה, העניין הציבורי בדמותו של יגאל אלון והסגנון הרהוט, והקולח של הספר הבטיחו את הפופולריות שלו. הספר אף זיכה את שפירא בפרס מטעם מרכז שז"ר, כשהשופטים מדגישים שמדובר ב"מחקר מעולה ומדויק... מחקר היסטורי מובהק... חוויה אינטלקטואלית ורגשית כאחת". בשל כל אלה כתיבת ביקורת שלילית על הספר צפויה להתפרש כביטוי לקנאה על הצלחתו ולצרות עין, שהרי את "תו הכשרות" המקצועי קיבל כבר הספר מהחברה ההיסטורית הישראלית. אלא שהספר לוקה בכמה מכללי היסוד של הכתיבה ההיסטורית והצלחתו מעצימה את הפגיעה במקצוע.

בתהליך ההתמסדות של החקר ההיסטורי כמקצוע אקדמי במהלך המאה ה-19 אומצו מספר כללי יסוד המשותפים למתודה המדעית בכללה ובהם הדיוק העובדתי וחשיבותה של ההתעדכנות המדעית במחקר. אמנם מקובל (בעקבות קאנט) שאת המציאות כשלעצמה לעולם אין ניתן לדעת, אולם השאיפה המתמדת לשחזור עובדתי מדויק ככל האפשר של העבר היא מערכי היסוד של המחקר ההיסטורי האקדמי. הערך הוא כה בסיסי, עד שניתן להגדירו כסיבת עצמו. ויתור על החתירה לדיוק כמוהו כויתור על מעמדה האקדמי של ההיסטוריה. והנה מספר האי-דיוקים והטעויות בספר הוא כה רב, עד שהוא מצריך חלוקה לסוגים ולתת סוגים כדי לתארם.

הטעויות העובדתיות הן בדרגות שונות, בסדר חומרה עולה. יש בספר טעויות לשוניות, שעריכה קפדנית הייתה צריכה למנוע, כמו "פעולות תגמול" במקום "פעולות גמול", "בני ברית" במקום "בעלי ברית" ושיבושים השכיחים בשפה הצבאית, כמו "במקביל" במקום

<sup>184</sup> שפירא, *אביב חלדו*, עמ' 306.

“באותה עת”, או הנטייה להתעלם מכל הפעלים בשפה העברית מלבד ב.צ.ע, כמו למשל ב”לבצע נסיגה” במקום “לסגת”.<sup>185</sup>

ברמת החומרה הבאה ניתן לזהות אי דיוקים לשם תפארת המליצה, נכונות לוותר על דיוק לשם השגת אפקט ספרותי, כשנדמה שדיוק והאפקט המבוקש באים בהכרח האחד על חשבון השני. כך, למשל, בתיאור הקשיים של קיבוץ גינוסר בשנותיו הראשונות. לפי שפירא, “הזמן עבד לטובתם [של חברי גינוסר], שכן פירושו של כל יום שעבר היה עוד חלקת שדה שעובדו, עוד צינור מים שהניחו, עוד ילד שנולד במקום, עוד צעיר שנקבר בו”.<sup>186</sup> האפקט הדרמטי ברור – רשימת הישגים של מאמץ יומיומי והנגדתם באמצעות ציון מותם התכוף של חברים צעירים. אולם הקבר הראשון שנכרה בגינוסר היה של חבר שטבע בכנרת ב־1937 והשני של חבר שנהרג בהתפוצצות רימון בעמדה במהלך שמירה ב־1939. המת השלישי היה חבר הכשרה ששהתה בגינוסר שמת בתאונת עבודה ב־1942.<sup>187</sup> מותם של חברים היה רחוק מלהיות אירוע שכיח ומספרם היה קטן יחסית. דוגמא אחרת, בפרפרזה על אמירה של יצחק בן אהרון כותבת שפירא: “בן אהרון המשיל עליו את משל הברזל והפלדה. הברזל נשבר, ואילו הפלדה מתכופפת. אלון היה עשוי מפלדה, שהיא מתכת מתוחכמת יותר ויקרה יותר. אפשר שהיה חסר בו ברזל”.<sup>188</sup> פלדה היא ברזל שהותך במגע עם פחמן. האמירה שפלדה חסרה ברזל היא אבסורדית. הסוג הבא הוא של טעויות עובדתיות הנובעות מהיסח הדעת או מרשלנות, חלקן טריוויאליות. מהקלות שבהן היא הטעות בתיאור היחסים בין הרמטכ”ל דורי ליגאל אלון. דורי, לפי שפירא, “היה איש מפא”י נאמן, חסר אמפטיה לצעיר המתנשא, שבלהקת הציזבטרון שבפיקודו שרו שיר לעג על “הגנרל המקסיקני קסטניטה” [כך],

<sup>185</sup> שם, עמודים (תגמול) 471, 483, (בני ברית) 347, (במקביל) 328, 372, (לבצע נסיגה) 379.

<sup>186</sup> שם, עמ' 96.

<sup>187</sup> אבשלום (ליקט וערך), גנוסר חמש עשרה שנה להיווסדה, תל אביב. הוצאת במעלה, 1949, עמ' 176-178.

<sup>188</sup> שפירא, אביב חלדו, עמ' 488.

והתכוונו לדורי.<sup>189</sup> אזכור השיר ללא ספק מוסיף צבע לטענה, אך הוא אינו נכון. השיר "הגנרל המקסיקני קסטיניס" הושר על ידי רביעיית מועדון התיאטרון שנים אחרי הציזבורן ומלחמת העצמאות.<sup>190</sup> עם זאת, מחיקת חלקו השני של המשפט אינה בהכרח מפריכה את חלקו הראשון בדבר יחסו של דורי לאלון. דוגמא שאולי מעידה על רשלנות היא הסיפור, שבערב ה-15 במאי 1948 באו אנשי הגליל המערבי אל בן-גוריון לדון בעתיד אזורים, שהיה אמור להיכלל במדינה הערבית. הם יצאו ממנו בתחושה קשה, שאין בכוונתו להילחם על הגליל המערבי.<sup>191</sup> הפגישה הנ"ל התקיימה ב-5 במאי. עד ה-15 במאי הגליל המערבי כבר נכבש על ידי חטיבת כרמלי במבצע "בן עמי".

יש בספר מספר רב של שגיאות מסוג זה בהתייחסות לצבא הבריטי. למשל, מונטגומרי לא היה ממוצא סקוטי<sup>192</sup> והוא הגיע למזרח התיכון ב-1942 כמפקד הארמיה השמינית ולא כמפקד החזית; בשונה מן האמור בספר, הנסיגות של הצבא הבריטי במדבר המערבי הסתיימו בקרב הבלימה המוצלח של גנרל אוקינלק, קודמו של מונטגומרי בפיקוד על הארמיה השמינית, באל-עלמיין (01-04.07.1942).<sup>193</sup> כרתים לא נכבשה על ידי הגרמנים במאי 1940.<sup>194</sup> הפלישה הגרמנית לכרתים החלה ב-20 במאי 1941, ולכן אינה ברקע החלטת המפקדה הארצית מ-14/15.5.41 על הקמת הפלמ"ח. קורס הסרגנטים של

<sup>189</sup> שם, עמ' 450-499.

<sup>190</sup> המילים הן של חיים חפר והמנגינה של שאנסון צרפתי, אופנה שגם היא מאוחרת למלחמת העצמאות. המנגינה הצרפתית היחידה לשירים בקובץ חיים גורי וחיים חפר, *משפחת הפלמ"ח ילקוט עלילות וזמר*, מהדורה רביעית, ירושלים. הוצאת ידיעות אחרונות, 1977, היא לשיר 'כשנמות יקברו אותנו'.

<sup>191</sup> שפירא, *אביב חלדו*, עמ' 305.

<sup>192</sup> שם, עמ' 387.

<sup>193</sup> שם, עמ' 210. מפקד החזית היה הגנרל אלכסנדר.

<sup>194</sup> שם, עמ' 197.

משטרת הישובים באפריל 1938 לא הועבר מטעם ה- 14th Royal Scotch Regiment, משום שיחידה בשם זה לא הייתה קיימת אז.<sup>195</sup> מספר רב של שגיאות נובע משימוש בלתי מדויק במונחים צבאיים. היסטוריה צבאית אינה שונה מבחינה מתודולוגית מכל סוג אחר של היסטוריה, אולם בדומה לסוגי היסטוריה, כמו היסטוריה כלכלית או היסטוריה של טכנולוגיה, היא מחייבת ידיעה של תחומי ידע ספציפיים ובהם מינוח טכני. כך, למשל, הפשר המקובל של המונח "אסטרטגיה צבאית" הוא השימוש באמצעים צבאיים להשגת יעדים לאומיים. אלה מוגדרים באמצעות ה"אסטרטגיה רבתית" שהיא הרמה העליונה של ניהול המלחמה העוסקת בשאלה "כיצד ליישם את המשאבים העומדים לרשות האומה וליצור את התנאים הנחוצים כדי להשיג את התוצאה הנדרשת".<sup>196</sup> "מערכה" מוגדרת כ"סדרת קרבות טקטיים או סדרת מבצעים ראשיים הקשורים זה בזה במטרה וברעיון מרכזי או בתוכנית מבצעית משותפת. הם מתואמים בזמן ובמרחב וביחד הם שלב נפרד של מאמץ אסטרטגי".<sup>197</sup> לכן, אין זה נכון ש"מי ששולט בירושלים שולט בנקודה החשובה ביותר מבחינה אסטרטגית בארץ ישראל המערבית",<sup>197</sup> או שבית ג'וברין הוא "אחד הצמתים האסטרטגיים החשובים ביותר בארץ",<sup>198</sup> גם אם יגאל אלון אמר כך. כמו כן, לפיתח לוד ורמלה מעורפן במבצע "דני" לא הייתה "הכרעה אסטרטגית",<sup>199</sup> אלא מערכתית.

<sup>195</sup> שם, עמ' 148. השם הוא קיצור מקובל בצבא הבריטי של גדוד 14 של הרגימנט הנ"ל. בתקופה שבין מלחמות העולם היו בכול רגימנט חי"ר שני גדודים סדירים (מס' 1 ו-2) ושני גדודים טריטוריאליים באנגליה (3 ו-4). מכל מקום הקורס הועבר ע"י 2<sup>nd</sup> Battalion Black Watch Regiment. ראו גרשון ריבלין (עורך), *לאש ולמגן תולדות הנוטרות העבריות*, מהדורה שלישית, [תל אביב]: הוצאת מערכות, 1964, עמ' 100. הספר מופיע בביבליוגרפיה של שפירא ברשימת ספרי המקורות.

<sup>196</sup> "אסטרטגיה צבאית", "אסטרטגיה רבתית" ו"מערכה" *בהמילון למונחי צה"ל*, אג"ם – תוה"ד, תשנ"ח, עמ' 46-47, 362.

<sup>197</sup> שפירא, *אביב חלדו*, עמ' 333.

<sup>198</sup> שם, עמ' 401.

<sup>199</sup> שם, עמ' 369.



חמורות יותר הן שגיאות עובדתיות, שהן חלק מטיעונים שתקפותם נגזרת מהם. למשל, בדיון על המחלוקת בין הפלמ"ח לבין גוריון בשאלת הקמת "השירות הימי" (לימים חיל הים), כותבת שפירא: "הימאים [אנשי הפלוגה הימית של הפלמ"ח – הפלי"ם] שהיו פקודיו של יוספלה טבנקין (בנו של יצחק טבנקין), סירבו לבצע את ההוראות שקיבלו [להצטרף לשירות הימי] וערקו בחזרה לפלמ"ח... בן גוריון לא שכח לצעירי הפלמ"ח את הפרת המשמעת הזו.<sup>200</sup> הפלמ"ח, לפי שפירא, פעל ברוח מפקדו יגאל אלון, שלא היסס – כשמצא לנכון – לעשות דין לעצמו תוך שילוב של חוצפה עם עורמה של קריצת עין.<sup>201</sup> בספרם של אברהם זהר ומאיר פעיל, הפלמ"ח הימי (פלי"ם), נאמר שמתוך כ-400 לוחמי הפלי"ם, שהו 70 באותה עת בתפקיד בחו"ל, מהנותרים, כ-200 עברו ליחידות פלמ"ח יבשתיות (לא רק לגדוד הרביעי של טבנקין), אבל "חלקם הגדול חזרו לחיל הים, כמוהם כפעילים בחו"ל". השאר, כ-130, הצטרפו לשירות הימי עם הקמתו.<sup>202</sup> בן-גוריון לא אהב את הפלמ"ח, אך התנהגות אנשי הפלוגה הימית לא הייתה הסיבה לכך אלא לכל היותר אמתלה. אי-הבנה בנושאים צבאיים היא חסרון רק כשכותבים עליהם. ייאורי הקרבות בספר והניסיונות לנתחם מבחינה צבאית (גם כששפירא מתבססת על הסברים של אלון) הם לעיתים קרובות שטחיים ואף מוטעים. סוגיה מרכזית בספר היא ההשלכות הצבאיות של אימוץ האתוס ההתקפי בתקופת המרד הערבי. לפי שפירא, "במשך השנים 1937-1938 חלה תמורה מהותית בשיטות הלחימה של היהודים בארץ ישראל שראויה לתואר 'מהפכה'".<sup>203</sup> בפועל, המשמעות הטקטית העיקרית של היציאה מהגדר ושל פלגות הלילה של וינגייט הייתה באימוץ הפשיטה כצורת קרב מועדפת. בהגנה ובפלמ"ח לא הייתה הפשיטה כשלעצמה צורת קרב מורכבת;

<sup>200</sup> שם, עמ' 352.

<sup>201</sup> שם, עמ' 355-356.

<sup>202</sup> אברהם זהר ומאיר פעיל, הפלמ"ח הימי (פלי"ם), תל אביב: משרד הביטחון

ההוצאה לאור ועמותת גלילי, תשס"א, עמ' 204, 207.

<sup>203</sup> שפירא, אביב חלדו, עמ' 136.

הלחימה בה הייתה קצרה ובת שלב אחד בלבד. העיקר בפשיטה היה התנועה בהסתר אל היעד, פעולת בזק נגד אויב בלתי מוכן, פגיעה נקודתית מוגבלת (למשל פיצוץ מבנים) וניתוק מגע מהיר. אין בפשיטה תפיסת שטח והחזקה בו, וממילא אין גם התארגנות הכוח הפושט ללחימה ממושכת על השטח או להדיפתה של התקפת נגד. התחבולה היא בהגעה ליעד בהפתעה מכיוון בלתי צפוי, בדרך כלל בלילה. מבחינה אסטרטגית אין באימוץ הפשיטה "מהפכה", אלא הפיכת ההגנה הסטאטית ל"הגנה אקטיבית". האסטרטגיה של הישוב נשארה הגנתית, אבל מעתה כללו שיטות ההגנה גם פגיעות נקודתיות ומוגבלות באויב באמצעות פשיטות. מכאן ועד לאסטרטגיה התקפית באמצעות צורות קרב מורכבות יותר, שתכליתן תפיסת שטח והשמדת האויב, המרחק היה רב, כפי שהתברר מהכישלונות של כוחות ההגנה וצה"ל בשלבים הראשונים של מלחמת העצמאות.

מכיוון שכוחות ההגנה לא הכירו צורת קרב תוקפנית זולת הפשיטה, הם עשו בה שימוש גם במבצעים מורכבים שבהם הופעל יותר מכוח אחד על מטרה אחת. התוצאה הייתה התקפה מותנית, שבה תוכננו, למעשה, מספר פשיטות בטור, כשהכוחות הפושטים פועלים האחד אחרי השני בסדר שהוא מחייב, במקום, למשל, פעולה מתואמת של מספר כוחות באותה עת – פעולה שהיא קשה יותר לתכנון ולשליטה. בהתקפה המותנית משפיעה תקלה באחד הכוחות על כל השאר. התוצאה הייתה מספר כישלונות צורבים, כמו בנבי סמואל או בתל א-ריש. לכן, פעולת ליל הגשרים, שבה לא הייתה כלל לחימה, הייתה "הפעולה המורכבת והמרשימה ביותר"<sup>204</sup> רק מבחינת תאום הכוחות וארגונם. הפשיטה על סעסע הייתה נועזת, אבל לא "מבצע מורכב".<sup>205</sup> פיצוץ הגשרים על הירדן לא בלם "אפשרות של פלישה סורית",<sup>206</sup> והתקפה מותנית ככלל לא דרשה "מידה רבה של תחכום".<sup>207</sup>

<sup>204</sup> שם, עמ' 264-265.

<sup>205</sup> שם, עמ' 313.

<sup>206</sup> שם.

<sup>207</sup> שם, עמ' 339.

לבסוף, בנושא הצבאי יש לציין את המספר הרב של שגיאות במפות מלחמת העצמאות המובאות בספר. יש בהן ציון של ישובים יהודיים שהוקמו אחרי המלחמה, כמו מירון<sup>208</sup> ומצפה רמון.<sup>209</sup> חסרים ישובים יהודיים בני הזמן, ובהם מסחה (כפר הולדתו של יגאל אלון), קבוצת מסדה וקיבוץ אשדות יעקב.<sup>210</sup> במפת מבצע "דני", מופיעה בן שמן כישוב ערבי,<sup>211</sup> ובטכסט מוזכרת אחת המטרות של המבצע כ"שחרור" כפר הנוער למרות שזה לא נכבש.<sup>212</sup> במפת מבצע "חורב" חסרים המהלכים של חטיבה 8 וחטיבת הראל מעסלוג' לרפיח,<sup>213</sup> ובאופן כללי אין תאריכי מהלכים ספציפיים בכל מבצע, אין פרוט כוחות אויב ועוד.

פגם מהותי נוסף בספר הוא התעלמותה של שפירא ממספר רב של מחקרים שנכתבו ב-25 השנים האחרונות על נושאים הנכללים בספר ושרובם התפרסמו במאמרים או בספרים. מקובל שעיקרו של המחקר ההיסטורי האקדמי נעשה תוך הסתייעות במחקרים אחרים באותו התחום, או בהתייחסות ביקורתית אליהם. ההתעלמות המתמדת של החוקר באמצעות קריאת מאמרים וספרים, והשתתפותו בהרצאות פומביות, בימי עיון, בכנסים מדעיים וכיו"ב נועדו למנוע עבודה מיותרת, שיש בה חזרה על שכבר נחקר, ולתרום תרומה של ממש לידע הקיים באמצעות חקר נושא שלא נחקר, גילוי של מקורות חדשים, הארת נושא מזווית שונה ועוד. יש בספרה של שפירא התייחסות למספר רב של נושאים, שעליהם נכתבו מחקרים טובים וראויים, אותם היא אינה מכירה. כתוצאה מכך, דיונה בנושאים אלה חסר. רשימת המחקרים הרלוונטיים ארוכה והיא כוללת ספרים כמו:

יגאל אייל, *האינתיפאדה הראשונה. דיכוי המרד הערבי על-ידי הצבא הבריטי בארץ ישראל 1936-1939* (1998).

<sup>208</sup> שם, עמ' 331.

<sup>209</sup> שם, עמ' 440.

<sup>210</sup> שם, עמ' 331.

<sup>211</sup> שם, עמ' 368.

<sup>212</sup> שם, עמ' 367.

<sup>213</sup> שם, עמ' 427.

עמיצור אילן, אמברגו עוצמה והכרעה במלחמת תש"ח (1995).  
 עמיצור ברזנר, הנגב בהתיישבות ובמלחמה. המאבק על הנגב  
 1941-1948. ניצני השריון (1995).  
 יואב גלבר, גרעין לצבא העברי הסדיד (1986).  
 — למה פירקן את הפלמ"ח. הכוח הצבאי כמעבר מישוב  
 למדינה (1986).  
 יצחק גרינברג, עם לוחם. הנחת היסודות למערך המילואים  
 1949-1950 (2001).  
 יחיעם וייץ (עורך), פלמ"ח – שתי שיבולים וחרב (2000).  
 אריה יצחקי, לטרון המערכה על הדרך לירושלים (1982).  
 — דרך בורמה המערכה על הדרך לירושלים בתש"ח (1988).  
 שלומית קרן, בין השיבולים והחרב. תנועות הנוער והקמת  
 הנח"ל (1991).  
 Joseph Heller, *The Birth of Israel 1945-1949. Ben Gurion and  
 his critics* (2000).

כל אחד ממחקרים אלה (ואחרים) היה יכול לתרום לספר.  
 בלעדיהם, תרומתו של הספר למחקר מוגבלת בעיקר למידע שהפיקה  
 שפירא מהניירות הפרטיים של יגאל אלון שהועמדו לרשותה,  
 לשימושה הבלעדי, בראשית שנות ה-80.  
 זכיתי וספר שהייתי שותף בכתיבתו עם אברהם סלע וארנון גולן,  
*כיבוש לוד, יולי 1948* (2000), נכלל בביבליוגרפיה ואף צוין פעם  
 במראה מקום. אולם נראה שתרומתו לספרה של שפירא הייתה זניחה.  
 וכך, בתיאור המהלך של גדוד 89 בקרב על לוד, אין כל דמיון בין  
 הניתוח שלנו לבין ספרה של שפירא. שפירא מתארת כיצד גדוד 89  
 "נכנס לרחוב הראשי של לוד ועבר אותו מקצה אל קצה בסערה",  
 ובהמשך הגדוד "חצה את לוד", בפעולה המתוארת כ"מעשה  
 נחשוני"<sup>214</sup> לעומת זאת, במחקרנו מצאנו שגדוד 89 כלל לא נכנס  
 ללוד. משלא הצליח לפרוץ את קו העמדות הערבי במזרחה של העיר,  
 נע דרומה לאורכו. שריונית השלל הירדנית ("הנמר הנורא"), שנעה

<sup>214</sup> שפירא, *אביב חלדו*, עמ' 369, 370.

בחווד, נכנסה ללוד מדרום וכל שאר הטור של גדוד 89 המשיך בתנועה דרומה, עד תחנת הרכבת של רמלה. שם עצר, התארגן, וכשהחל לחוש באיום עליו חזר כשלעומת שבא לבן שמן. אין כל רמז לגרסא זו בספרה של שפירא ואין גם ניסיון להפרכתה.<sup>215</sup> יתכן שכלל אינה מודעת לה.

\*

ימצאו, מן הסתם, מי שיטענו שכל שנאמר עד כה הוא לא יותר מקנטרנות קטנונית ופדנטיות, אם לא רשעות לשמה. לכאורה היה מחכים יותר, במקום למנות ליקויים אלה ואחרים, לדון בשאלות כלליות ומעניינות יותר העולות מסיפור חייו של יגאל אלון, כמו, למשל: האם דמותו אמנם תאמה את המודל של שאול המלך? האם הטרגדיה של אלון הייתה אכן טרגית? האם יגאל אלון ומשה דיין אכן מייצגים את דמות הצבר?<sup>216</sup> וכיו"ב. אולם ספר המבטא זלזול בכללי הכתיבה המדעית אינו מהווה בסיס נאות לדיון במשמעותן של העובדות שבו. מסתתר בספר זה חיבור הרבה יותר קצר וחשוב – קורות חייו של יגאל אלון עד לפרישתו מצה"ל, המבוסס על ניירותיו האישיים הנחשפים כאן לראשונה; כל השאר מיותר.

אלון קדיש, החוג להיסטוריה, האוניברסיטה העברית בירושלים

<sup>215</sup> לעומת זאת שפירא מוצאת את הסברנו לגבי מנין ההרוגים הערבים בסופו של יום הקרבות השני בעיר (12.7) "לא מתקבל על הדעת" בלי לפרט את סיבותיה לפסול את ההסבר על סמך חומר מקורות ראשוני כלשהו: שפירא, *אביב חלדו*, עמ' 371.

<sup>216</sup> גם בנושא הזה הרשימה הביבליוגרפית חסרה. אין היא כוללת את ספרו של עוז אלמוג, *הצבר – דיוקן* (1998), ואף לא את האוטוביוגרפיה של דיין, *אבני דרך* (1976).